

تبیین سیاست خارجی در نظریه نظام انقلابی بیانیه گام دوم از منظر تحلیل گفتمان

علی آزرمی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۴

چکیده: نظریه نظام انقلابی به‌عنوان یک مفهوم راهبردی در بیانیه گام دوم که به‌معنای همزیستی انقلابی‌گری و نظام‌مندی یا جوشش انقلابی و نظم سیاسی-اجتماعی است از اصطلاحات و واژه‌های مهمی است که پس از طرح، سرفصل جدیدی در مطالعات سیاسی و جامعه‌شناختی ایران پس از انقلاب گشوده‌است. از طرف دیگر بحث سیاست خارجی همواره یکی از محورهای مطالعاتی در ایران پس از انقلاب بوده‌است تا جایی که می‌توان انقلاب اسلامی ایران را ایجادکننده یک شیفت پارادایمی در سیاست خارجی ایران تلقی نمود. لذا در مقاله پیش رو تلاش داریم تا سیاست خارجی به‌عنوان یکی از حوزه‌های مهم مطالعاتی در علوم سیاسی و همچنین نظریه نظام انقلابی به‌عنوان جدیدترین مفهوم در حوزه جامعه‌شناسی سیاسی را بصورت تبیین گفتمان سیاست خارجی در نظریه نظام انقلابی مورد کنکاش قرار دهیم. در همین راستا تلاش خواهیم نمود تا مفصل‌بندی گفتمانی سیاست خارجی در نظریه نظام انقلابی و همچنین هویت‌یابی و تثبیت معانی در این گفتمان را مورد تحلیل و تبیین قرار دهیم. مدعای مقاله بر این است که دال مرکزی گفتمان مورد بررسی تعامل‌گرایی ضد نظام سلطه بوده و بقیه دال‌ها همچون جهاد کبیر، مقاومت‌گرایی فعالانه، نرمش قهرمانانه و کنشگری استراتژیک، تحول در هندسه قدرت جهانی و شکل‌گیری نظم نوین اسلامی بصورت منطقی حول آن مفصل‌بندی شده‌اند، همچنین گفتمان سیاست خارجی نظریه نظامی انقلابی با بهره‌گیری از عناصر بیناگفتمانی و بینا‌متنی فقه سیاسی شیعه، اسناد بالادستی و قانون اساسی نظام جمهوری اسلامی ایران و اندیشه‌های امام‌خمينی (ره) و آیت‌الله‌خامنه‌ای که اسطوره‌ها و ذهنیت جامعه ایرانی را شکل داده‌اند توانسته اعتباری برای خود در عرصه عمومی و سیاست خارجی ایران فراهم آورد.

واژگان اصلی: نظریه، نظام انقلابی، گفتمان، سیاست خارجی، گام دوم

۱. عضو هیات علمی دانشگاه گیلان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه معارف و الهیات، گیلان، ایران (نویسنده

مسئول)

ali.azarmi@guilan.ac.ir

مقدمه

دنیای امروز انقلاب اسلامی پس از نظام‌سازی به رکود و خاموشی دچار نشده و نمی‌شود و میان جوشش انقلابی و نظم سیاسی و اجتماعی تضاد و ناسازگاری نمی‌بیند بلکه از نظریه نظام انقلابی تا ابد دفاع می‌کند. این جملات یکی از مهم‌ترین و راهبردی‌ترین بخش‌های بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است که مقام معظم رهبری با طرح نظریه نظام انقلابی و برخی از ویژگی‌های این نظام سرفصل جدیدی در مطالعات سیاسی و جامعه‌شناختی ایران پس از انقلاب اسلامی گشودند. نظریه نظام انقلابی در اندیشه رهبری راه رسیدن به آرمان‌های نهایی انقلاب اسلامی یعنی جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی است. (سرپرست سادات، ۱۳۹۸: ۲۹۳) بنابراین نظریه نظام انقلابی نگاه فرآیندی به حرکت انقلابی دارد که سرآغاز آن نهضت امام‌خمینی (ره) و وقوع انقلاب اسلامی بوده و تمدن‌نویان اسلامی هدف نهایی آن می‌باشد. همچنین تلفیق دو مفهوم به‌ظاهر متناقض‌نمای نظام یا سیستم و انقلاب در نظریه‌ی نظام انقلابی از ابداعات اندیشه‌ای و تئوریکی رهبر انقلاب است که از نظریه‌های سیاسی مطرح در این حوزه شالوده‌شکنی نموده و دیدگاه و مفهوم جدیدی را تئوریزه می‌کند. براساس دیدگاه کرین بریتون انقلاب‌ها نهایتاً به نظام تبدیل می‌شود و این بازگشت و تبدیل را ترمیدورنام می‌نهد یا کسینجر از این مطلب سخن بگوید که ایرانی‌ها باید بین دو گزینه دولت ملت بودن یا نهضت انقلابی یکی را انتخاب کند، اما در نظریه نظام انقلابی بر همزیستی انقلابی‌گری و نظام‌مندی، از در کنار هم بودن جوشش انقلابی و نظم سیاسی-اجتماعی و عدم وجود تضاد بین آن‌ها مفهوم‌پردازی می‌شود بنابراین نظام انقلابی یعنی حرکت مبتنی بر عقلانیت برای نیل به آرمان‌های یک ملت. نظام ساختار را و انقلابی آرمان را نشان می‌دهد. (جمشیدی، ۱۳۹۷)

از سوی دیگر شاید به‌جرات بتوان گفت که یکی از پیامدهای مهم انقلاب اسلامی و یکی از چشمگیرترین تحولات دوران پسا انقلاب که آن را از دوران ماقبل خود متمایز می‌کند

سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران است. بر این اساس حتی می‌توان بحث سیاست خارجی را به‌درستی یکی از کانون‌های مهم مطالعات پسا انقلابی قرار داد. (مشیرزاده، ۱۳۹۷: ۴۵) انقلاب اسلامی ایران در سال ۵۷ زمینه‌ساز ظهور خوانشی انتقادی نسبت به محیط بین‌الملل و نظم حاکم بر آن گشت بر این اساس و پیرو بروز این انقلاب اجتماعی رویکردهای ایران نسبت به روندهای بین‌المللی در وضعیتی بسیار متفاوت از دوران پهلوی قرار گرفت تا جائی که می‌توان قائل به نوعی شیفت پارادایمی در حوزه سیاست خارجی در جریان انقلاب اسلامی شد (حاجی یوسفی و رضایی پناه، ۱۳۹۹: ۴۶)، در همین راستا می‌توان گفت که نظریه نظام انقلابی بیانگر یک رویکرد جدید و شیفت پارادایمی نوینی در عرصه سیاست خارجی می‌باشد. اساساً با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ تحولات ساختاری در سیاست خارجی بر پایه گفتمان‌هایی به‌وجود آمده است که به‌عنوان چارچوب معنایی مقوم سیاست خارجی می‌باشد. (جانباز و جعفری، ۱۳۹۵: ۹۴) سیاست خارجی یکی از وجوه مهم فعالیت‌های یک نظام سیاسی است و شامل راهبردها و خط‌مشی‌های نظام در قبال دیگر نظام‌های سیاسی می‌شود، سیاست خارجی مهم‌ترین وجه زندگی اجتماعی سیاسی ملت‌ها و کشورها تلقی می‌شود و تلاش برای فهم و درک ماهیت، روندها و نهایتاً مبانی فکری و گفتمانی سیاست خارجی کشورها همواره و خصوصاً در سال‌های اخیر کانون مطالعات دانشگاهی بوده است. بنابراین طبق مطالب گفته‌شده درک گفتمان سیاست خارجی در نظریه نظام انقلابی جهت شناخت اصول و راهبردهای سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران و نیل به راهکارهای عملی در ساختن آینده مطلوب و مرجح حائز اهمیت خواهد بود. لذا مقاله پیش رو تلاش می‌کند به برخی سوالات محوری از جمله اینکه صورت‌بندی گفتمانی سیاست خارجی

در نظریه نظام انقلابی چگونه است به عبارت دیگر دال مرکزی و دال‌ها و مدلول‌های گفتمان فوق کدام‌اند؟ پاسخ دهد. در همین راستا این مقاله تلاش می‌کند به سؤالات دیگری نیز همچون چگونگی غیرت‌سازی و هویت‌یابی گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی و تثبیت معانی گفتمان سیاست خارجی نظام انقلابی پاسخی دهد.

چهارچوب نظری:

واژه گفتمان ابتدا توسط یکی از مترجمان ایرانی به عنوان معادلی برای واژه انگلیسی دیسکورس^۱ پیشنهاد و در اندک زمانی استفاده از آن رایج شد، به گونه‌ای که حتی به حوزه سریال‌های تلویزیونی و محاورات روزمره مردم نیز راه یافت. (تاجیک و روز خوش، ۱۳۸۷: ۹۱). لازم به ذکر است که در لغت‌نامه‌ها در مقابل واژه دیسکورس علاوه بر گفتمان که کاربرد فنی‌تر آن در حوزه فلسفه و علوم اجتماعی است به واژه‌های گفتار و کلام نیز برمی‌خوریم که کاربردهای معمولی و البته پرسابقه‌تر واژه را بیان می‌کند. (آشوری، ۱۳۸۴: ۱۱۲).

اصطلاح تحلیل گفتمان نخستین بار در زبان‌شناسی و توسط زلیک هریس به کار رفت. گفتمان امروزه یکی از پرکاربردترین مفاهیم در مباحث نظری و تحلیل‌های محاصر در حوزه علوم اجتماعی و به طور خاص علوم سیاسی شده است، تا جایی که به دلیل آنچه از تاثیر این مفهوم در نظریه اجتماعی معاصر می‌دانند از چرخش گفتمانی در علوم اجتماعی یاد می‌کنند هرچند که برخی دیگر از پژوهشگران از جمله پری اندرسون به علت آنچه که زیاده‌روی در تلقی گفتمانی از امور می‌دانند به عبارتی کنایه‌آمیز از تورم گفتمان سخن می‌گویند. (ایگلتن، ۱۳۸۱: ۳۲) فارغ از این مناقشات و تعارضات نظری باید گفت که امروز نمی‌توان از تاثیر و نقش تحلیل گفتمان و

¹ -Discourse

رویکردهای گفتمانی در مطالعات علوم انسانی و نورافکن‌هایی که در روشنگری و شناخت پدیده‌ها ارائه کرده‌است چشم پوشید؛ خصوصا در کشور ما که برای بسیاری از پژوهشگران خسته از سیطره روش‌های پوزیتیویستی و کمی نویدبخش رویکردی متفاوت در تحقیق می‌باشد. یکی از معروف‌ترین و مشهورترین رویکردها در تحلیل گفتمان توسط لاکلا و موفه ارائه شده‌است این دو از طریق بازخوانی و ساختارشکنی نظریه‌های افرادی همچون گرامشی، آلتوسر، فوکو، لاکان، سوسور و دیگران نظریه گفتمان خود را در کتاب هژمونی و راهبردهای سوسیالیستی شکل داده‌اند. (هوارث، ۱۳۷۵:۱۳۶) بر این اساس آن‌ها به جای نبردهای طبقاتی از ضدیت‌ها سخن می‌گویند یا هویت را در برابر وضعیت طبقاتی و مفصل‌بندی را در برابر سیاست به کار می‌برند. (Harpham, 2002: 110)

شیوه تحلیل گفتمان با پرداختن روش‌مند به نظام‌های معنایی و آرایش گفتمان‌ها در واقع تلاش می‌کند تا باورها و اندیشه‌ها و ایده‌های مفصل‌بندی شده منضبط و معنادار را مورد شناسایی و ارزیابی قرار دهند. نظریه گفتمان بر آنست تا چگونگی پیدایش و بسط و تحول اندیشه‌ها را به‌عنوان یک گفتمان که سازنده‌ی معانی و فعالیت‌های سیاسی است درک و تبیین کند. (موسوی، ۱۳۸۴: ۶۵) ارنستو لاکلا و همسر وی شانتال موفه، نظریه گفتمانی را به تاسی از فوکو به همه امور اجتماعی و سیاسی گسترش می‌دهند و می‌کوشند با استفاده از این نظریه جامعه معاصر را تحلیل کنند. لاکلا و موفه با رد تمایز میان پراکتیس‌های گفتمانی و غیر گفتمانی بیان می‌کنند که هر ابژه‌ای به‌عنوان موضوع گفتمانی ساخته می‌شود تا جایی که هیچ ابژه‌ای خارج از زمینه و شرایط گفتمانی یافت نمی‌شود.

مفاهیم اصلی :

در نظریه یا تحلیل گفتمانی لاکلا و موفه، مفاهیم اصلی و کلیدی وجود دارد که کاربرد این نظریه بر مبنای آن استوار و انجام می‌شود. کثرت مفاهیم در نظریه این دو اندیشمند اگرچه فهم آن را تا حدودی دشوار می‌نماید اما درعین حال ابزاری در اختیار محقق قرار می‌دهد که به‌خوبی بتواند

گفتمان‌های حاکم بر جوامع را بشناسد و اجزای مختلف پدیده‌های سیاسی اجتماعی را تحلیل کند. (پوزش شیرازی و کسرای، ۱۳۸۸: ۳۵۰) برخی از این مفاهیم که برای پاسخ به سوالات مقاله و فهم گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی سودمند خواهند بود عبارت‌اند از:

۱- **مفصل‌بندی**^۱: هر عملی که میان عناصر مجزا و پراکنده ارتباط برقرار کند به نحوی که معنا و هویت این عناصر در نتیجه عمل فوق تعدیل شود به عبارت دیگر به عمل گردآوری اجزای مختلف و ترکیب آن‌ها در هویت جدید را مفصل‌بندی گویند. (مارش و استوکر، ۱۳۷۸: ۲۰۳) بنابراین برای این که مفاهیم و کنشگری‌ها قابل فهم باشند باید به‌مثابه جزئی از یک چارچوب گسترده معنایی تلقی و درک شوند. مفصل‌بندی کنشی است که میان عناصر مختلف مانند مفاهیم نمادها و اعمال و غیره چنان رابطه‌ای ایجاد می‌کند که هویت اولیه آن‌ها دگرگون‌شده هویتی جدید می‌یابند. از این رو هویت گفتمان در اثر رابطه‌ای است که از طریق عمل مفصل‌بندی میان عناصر گوناگون به وجود می‌آید. بنابراین می‌توان گفت که گفتمان‌ها مفصل‌بندی مجموعه‌ای از مفاهیم و واژگان‌ها هستند که حول یک دال برتر قرار گرفته و به زندگی انسان معنا می‌بخشند. (خلجی، ۱۳۸۶: ۵۴)

۲- **دال مرکزی**^۲: به شخص یا مفهومی که سایر دال‌ها حول محور آن مفصل‌بندی می‌شود دال مرکزی گویند. دال مرکزی همانند عمود خیمه برای گفتمان است به تعبیر لاکلا و موفه نشانه‌ای که سایر نشانه‌ها در اطراف آن نظم می‌گیرند دال مرکزی است. اساساً، دال مرکزی آن چیزی است که در گفتمان رقیب طرد شده و جای آن خالی است تلاش گفتمان در راستای ثابت کردن شبکه‌ای از معانی حول دال مرکزی صورت می‌گیرد؛ عبارت‌دیگر ظهور گفتمان‌ها با تثبیت نسبی معنا حول

^۱ -Articulation

^۲ -Nodal point

دال‌های مرکزی رخ می‌دهد. (Rear&Jones,2013:385)

۳- **دال و مدلول:** دال‌ها اشخاص مفاهیم عبارات و نمادهایی هستند که در چارچوب گفتمانی خاص بر معنایی خاص دلالت می‌کند معنا و مصداقی که یک دال بر آن دلالت می‌کند مدلول نامیده می‌شوند.

۴- **غیریت و خصومت^۱:** در نظریه لاکلا و موفه، هویت گفتمان‌ها مبتنی بر شناخت فضای تخصص و غیریت‌سازی‌ها می‌باشد. آنتاگونیسم یا تنازع به گفتمان هویت می‌دهد بنابراین تنازعات و خصومت‌ها مرزهای هویتی را روشن می‌کنند؛ ضدیت امری است که از راه آن گروه‌ها، جوامع، و کارگزاران مرزهای سیاسی خود را می‌شناسند و از راه فرایند دگرسازی هویت خود را می‌سازند. (تاجیک، ۱۳۸۳: ۸۵) به عبارت دیگر گفتمان‌ها همواره به واسطه دشمن هویت پیدا می‌کنند و نظام

معنایی خود را بر اساس آن تنظیم می‌کنند. درحقیقت برای درک ساختار نظام معنایی گفتمان باید آن را در مقابل ساختار نظام معنایی گفتمان رقیب قرار داد و نقاط درگیری و تفاوت‌های معنایی را پیدا کرد. (سلطانی، ۱۳۸۳: ۱۰) فرض گفتمان‌های مختلف مستلزم هویت‌یابی آن‌ها از طریق فرایند غیرت‌سازی است. (بهروزی لک، ۱۳۸۶: ۵۵) بنابراین همیشه در هر دوره تاریخی از اجتماعات بشری دست‌کم دو دسته گفتمان مختلف با درجات متفاوتی از معارضة، درگیر نوعی رقابت و ستیز با یکدیگر هستند. (کچوئیان، ۱۳۸۶: ۱۱۷)

۵- **عنصر^۲ یا وقته^۱:** دال‌هایی که حول دال مرکزی گرد می‌آیند وقته می‌نامند، وقته‌ها تا قبل از مفصل‌بندی در گفتمان‌ها در حوزه گفتمان‌گونگی قرار دارند و

^۱ - Antagonism

^۲ - Element

عصر نامیده می‌شوند. لذا گفتمان‌ها را می‌توان تلاشی برای تبدیل عناصر به وقته‌ها از طریق تقلیل چندگانگی معنا به یک معنای کاملاً تثبیت‌شده تلقی کرد (Jorgensen&Filips,2002:24). انسجام گفتمانی به ثبات رابطه دال و مدلول یا به عبارت دیگر ثبات رابطه دال و عناصر با دال مرکزی وابسته است.

۶- برجسته‌سازی و حاشیه رانی: برجسته‌سازی دال‌های مورد نظر خود و به حاشیه راندن نظام معانی و دال‌های گفتمان رقیب و برجسته‌سازی نقاط قوت خود و نقاط ضعف گفتمان رقیب یکی از استراتژی‌های مهم گفتمانی است که تحت عنوان برجسته‌سازی و حاشیه رانی عنوان می‌شود. از نظرگاه لاکلا و موفه لازمه تثبیت معنای دال‌ها و هژمونیک شدن یک گفتمان بهره‌گیری از راهبرد برجسته‌سازی و حاشیه رانی می‌باشد. در هر گفتمانی تلاش می‌شود نیرو و هویت خود از طریق برجسته‌سازی در قالب زبان و کارکردهای زبانی مطرح و برجسته شود و نیرو و هویت غیر یا گفتمان رقیب براساس مؤلفه‌های زبانی طرد و به حاشیه رانده شود (آقاگل زاده، ۱۳۸۵: ۷). برجسته‌سازی و حاشیه رانی دارای دو چهره نرم‌افزاری و سخت‌افزاری است که بیانگر نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای قدرت اند. برجسته‌سازی و حاشیه رانی نرم‌افزاری در قالب کارکردهای زبانی و نوع سخت‌افزاری به صورت‌های مختلفی همچون تظاهرات خیابانی و مانند آن نمود پیدا می‌کند این دو نوع روش با هم در ارتباط بوده و تقویت‌کننده یکدیگر هستند. (سلطانی، ۱۳۸۴: ۱۱۲)

۷- قابلیت دسترسی^۲ و اعتبار^۱: لاکلا و موفه برای تبیین استقبال و موفقیت گفتمان‌ها در تثبیت معانی در برابر گفتمان‌های رقیب و در شرایط بحران‌ها از

^۱ -Moment

^۲ - Availability

مفهوم قابلیت اعتبار و دسترسی استفاده می‌کند. قابلیت اعتبار یعنی این‌که اصول پیشنهادی گفتمان با اصول بنیادین جامعه سازگاری داشته باشد و اگر گفتمان مورد نظر در اذهان سوژه‌ها بعنوان در دسترس‌ترین گفتمان در میان شرایط بحرانی و جایگزینی برای گفتمان‌های موجود و رهایی از شرایط فعلی باشد از قابلیت دسترسی برخوردار است. (Laclau&Mouffe,2001:238)

مفصل‌بندی گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی:

برای درک درست و تبیین دقیق از مفصل‌بندی و شکل‌گیری گفتمان سیاست خارجی مبتنی بر نظریه نظام انقلابی لازم است به این امر توجه کنیم که تحلیل گفتمان نه تنها نوعی نگاه نظری بلکه باید آن را به مثابه یک روش نگریست؛ بنابراین اولین گام برای شناخت گفتمان سیاست خارجی رجوع به متون و اسنادی است که می‌توان عناصر، دل‌ها و مدلول‌های متناظر را شناخت. به‌طور مشخص بیانات و مواضع مقام معظم رهبری، اعلامیه‌ها و اطلاعیه‌ها را می‌توان به‌عنوان متون اصلی در نظر گرفت، هرچند در تحلیل گفتمان نیازی به تهدید گفتمان قلمروی رسمی نیست و حتی فیلم‌ها و سریال‌ها هم می‌تواند قلمرو شکل‌گیری گفتمان تلقی شود (Hansen,2012:2) اما در حوزه سیاست خارجی می‌توان به قلمرو رسمی پسنده کرد. به‌همین دلیل در این مقاله برای شناخت گفتمان مذکور بررسی و تأمل در اندیشه و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای مورد تأکید می‌باشد، خصوصاً این‌که بنابر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقام معظم رهبری عالی‌ترین مقام تصمیم‌گیری‌های کلان حوزه سیاست خارجی است و آرا و اندیشه‌های ایشان در حوزه سیاست خارجی ترسیم‌کننده‌ی عملکرد دستگاه دیپلماسی خارجی خواهد بود. (واعظی دهنوی، ۱۳۹۱:۴۶). مقام رهبری محور قانون‌گذاری و

1 - Credibility

راهبری پهنه های گوناگون زیست سیاسی و اجتماعی است که سیاست خارجی نیز در این شمار است. (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۸۹: ۲۶۱).

سخن گفتن از سیاست خارجی مبتنی بر اندیشه‌های رهبری سخن از سیاست خارجی ایران پس از انقلاب است ایشان در اکثر رخداد‌های این دوران حضور داشته‌اند و این مسئله به‌ویژه از خرداد ۶۸ انتخاب ایشان به‌عنوان رهبری به پویش بیشتری یافته‌است. در ادامه تلاش خواهیم کرد برخی از مهمترین وقته‌ها یا دال‌های سیاست خارجی در گفتمان نظریه نظام انقلابی و نحوه مفصل بندی آن‌ها حوالا دال مرکزی را مورد بررسی و تبیین قرار دهیم.

۱- تعامل‌گرایی ضدنظام سلطه :

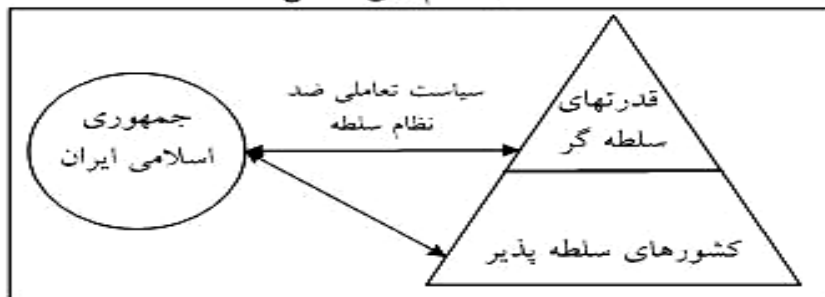
دال مرکزی تعامل‌گرایی ضدنظام سلطه مفهوم ابداعی جدید در گفتمان سیاست خارجی نظام انقلابی است که اشاره اولیه به آن در سخنرانی آیت الله خامنه‌ای در ۱۹ اسفند سال ۱۳۸۸ در جمع سفرا و مسئولان وقت دستگاه دیپلماسی مطرح شد.

آیت‌الله خامنه‌ای در این دیدار انقلاب اسلامی را پدیدآورنده منطقی و سیاسی نوین در نظام بین‌الملل با عنوان سیاست خارجی تعاملی ضد نظام سلطه دانستند. در نشانگان گفتمان نظریه نظام انقلابی دال مرکزی تعامل‌گرایی ضد نظام سلطه دامنه‌ای گسترده از بایدها و نبایدها در بستری از نگاه به واقعیت‌ها و هست‌ها به نمایش می‌گذارد، از جمله این‌که در این نشانگان کانونی گفتمان مورد بحث تاکید می‌شود که در نظام بین‌الملل دو طرف وجود دارد، یکی سلطه‌گر و دیگری سلطه‌پذیر و نظام انقلابی در سیاست خارجی خود نه سلطه‌گر است و نه سلطه‌پذیر به‌عبارت‌دیگر در این دوگانه با ساختاری روبرو هستیم که در یک طرف کشورهایی هستند که سلطه‌گر و سلطه‌پذیر هستند و نظام سلطه را شکل می‌دهد و از سوی دیگر جبهه ضدنظام سلطه قرار دارد. در این دال مرکزی که ستون خیمه گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی تلقی می‌شود مفهوم نظام سلطه بر ساخته می‌شود،

مفهومی که در زبان سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای در ابتدا به شکل و در قالب اصطلاح استبداد بین‌المللی بکار می‌رفت که در سال‌های دهه ۶۰ در خطبه‌های نماز جمعه بیان کرده بودند و بعدها در تکامل اندیشه و در بستر زمانی مناسب به‌عنوان نظام سلطه مطرح شد. (نامدار و ضمیریان، ۱۳۹۰: ۱۱۵)

بنابراین کشورهای آزادی‌خواه مستقل و غیرمتعهد مخاطب تعامل‌گرایی ایران هستند، تعامل‌گرایی در این گفتمان به این شکل است که ایران خواستار تعامل در روابط بین‌الملل و در عین توجه به ارزش‌های اسلامی، آرمان‌ها و اهداف انقلاب یعنی زیستن و تعامل در جهان آزاد از ظلم و ستم و بر اساس احترام متقابل به حاکمیت کشورها می‌باشد. (مولانا و محمدی، ۱۳۸۷: ۱۲۷). در این منظر هم‌گرایی منطقه‌ای بهترین روش برای مقابله با نظام سلطه است. براین اساس انقلاب اسلامی با هدف نجات انسان در چارچوب دکترین تعامل‌گرایی ضد نظام سلطه، هر فرد، جریان، جنبش و دولتی را که مخالف استکبار جهانی و نظام سلطه در چارچوب آرمانهای ایجابی و سلبی انقلاب باشد، در هر نقطه از جهان متحد طبیعی خود در جبهه مقاومت میداند. (قادری، ۱۳۹۸: ۶۹) طبیعی است که در رویکرد تعامل‌گرایی ضد نظام سلطه طیف‌های تعاملی در سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای، فرا ملی و فرو ملی می‌تواند وجود داشته باشد. ابزار اجرای این رویکرد نیز بکارگیری دیپلماسی قوی و

فضای نظام بین‌الملل

۲- مقاومت گرایی فعالانه و جهاد کبیر

سازه مفهومی جهاد کبیر به معنای عدم تبعیت از دشمن و مرزبندی با دشمنان در عرصه‌های بین‌المللی می‌باشد و مقوم یکی از اصول اساسی انقلاب اسلامی و بالطبع یکی از ارکان مهم گفتمان نظریه نظام انقلابی می‌باشد. جهاد کبیر دال و سازه مفهومی است که آیت‌الله خامنه‌ای در برابر مفهوم نفوذ مطرح کردند.

«امروز جنگ نظامی مطرح نیست؛ امروز برای کشور ما جنگ نظامی سستی و متعارف احتمال بسیار بسیار ضعیفی است لکن جهاد باقی است؛ جهاد یک چیز دیگر است. جهاد فقط به معنای قتال نیست، فقط به معنای جنگ نظامی نیست؛ جهاد یک معنای بسیار وسیع‌تری دارد. در بین جهادها جهادی هست که خدای متعال در قرآن آن را جهاد کبیر نام نهاده: *فَلَا تُطِيعِ الْكٰفِرِيْنَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهٖ جِهَادًا كَبِيْرًا*؛ از مشرکین اطاعت نکن. اطاعت نکردن از کفار همان چیزی است که خدای متعال به آن گفته جهاد کبیر. «جهاد کبیر» یعنی چه؟ یعنی اطاعت نکردن از دشمن، از کافر؛ از خصمی که در میدان مبارزه‌ی با تو قرار گرفته اطاعت نکن. اطاعت یعنی چه؟ یعنی تبعیت؛ تبعیت نکن. تبعیت نکردن در کجا؟ در میدانهای مختلف؛ تبعیت در میدان سیاست، در میدان اقتصاد، در میدان فرهنگ، در میدان هنر. در میدانهای مختلف از دشمن تبعیت نکن؛ این شد، جهاد کبیر.»^۱

استراتژی مقاومت گرایی نیز راهبردی برساخته توسط مفهوم دینی جهاد کبیر در سیاست خارجی نظام انقلابی می‌باشد. با بررسی شاخصه‌های زبان سیاسی مقاومت اسلامی می‌توان به این مهم دست یافت که بسیاری از شاخص‌های فرهنگ سیاسی ایران ماهیت هویت گرا، عدالت‌جویانه و

۱ - بیانات آیت الله خامنه‌ای در دانشگاه امام حسین (ع) ۱۳۹۵/۱۲/۳

شالوده‌شکن داشته‌است، این امر به درستی نشان می‌دهد که انقلاب اسلامی توانسته جلوه‌هایی از ساختارشکنی بین‌المللی را در برابر اقتدارگرایی نظام سلطه به وجود آورد چنین فرایندی از دوران دفاع مقدس به این سو بازتولید شده‌است. (متقی و پوستین چی، ۱۳۹۰: ۱۰۴) برای درک بهتر جایگاه دال یا وقته جهاد کبیر در گفتمان سیاست خارجی نظام انقلابی باید توجه کنیم که در اندیشه سیاسی آیت الله خامنه ای، پنج شاخص انقلابی‌گری، انقلابی بودن و انقلابی ماندن را احصا نموده اند که به ترتیب زیر می باشد.

شاخص های انقلابی گری در اندیشه سیاسی آیت الله خامنه ای

همانطور که مشخص است دال عدم تبعیت از دشمن یکی از ارکان اصلی گفتمان انقلابی است که در سیاست خارجی نظریه انقلابی بعنوان دال مفهومی جهاد کبیر خود را نمایش می دهد. راهبرد مقاومت نیز مبتنی بر یک رهیافت رهایی بخش در برابر پارادایم سلطه در نظام بین الملل و البته مبتنی بر قرائت انقلاب اسلامی از اسلام و نظام بین الملل نیز هست. (قادری کنگاوری، ۱۳۹۲: ۲۳۰) بر اساس مقاومت گرای فعال ایده مهم استراتژی سیاست خارجی تلقی می‌شود کشورهایی که می‌خواهند زیر سلطه نباشند و نخواهند سلطه‌گری کنند با هر نژاد و زبانی مورد توجه بوده و می‌توانند مورد توجه سیاست تعامل‌گرایی باشد (نقیب زاده، ۱۳۸۸: ۵۷) میتوان تأکید کرد که شکل‌گیری «پارادایم کربلا

«بر دو پایه «هیاهات من الذله» با هدف دفاع از کرامت و عزت آدمی و «کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا» با هدف تداوم ابدی فرهنگ عاشورا در اقصی نقاط جهان توانسته است گفتمان قدرت مقاومت و بلکه سیاست مقاومت را در برابر سیاست قدرت رئالیستی غربی قرار دهد. (قادری کنگاوری، ۱۳۹۸: ۶۴) در نهایت می‌توان گفت که جهاد کبیر در سیاست خارجی با تاسی به قیام امام حسین (ع) و تأثیر از پارادایم کربلاست که مقاومت یکی از بزرگترین آموزه‌های آن می‌باشد. همچنان که رهبر معظم انقلاب، در اجتماع یکصد هزار نفری بسیجیان در مصلی تهران در پاسخ به تهدیدهای غرب فرمودند: ما همانند امام حسین (ع) در این انقلاب وارد شده‌ایم و همانند او خارج خواهیم شد. بدون شک شکل‌گیری چنین مقاومتی در انقلاب اسلامی ایران - یعنی مقاومت پویای برخاسته از پارادایم کربلا و نه مقاومت منفعلانه - برگرفته از متن قرآن و سنت رسول الله (ص) و ائمه معصومین (ع) است.

۳- نظم نوین اسلامی

«در نگاه کلان به کل جهان - و از جمله به منطقه - انسان به این نکته‌ی اساسی برخورد میکنند که نظم مستقر حاکم قبلی دنیا در حال تغییر و تبدیل است ... ؛ این نظم در حال تغییر است ...»^۱

بررسی آرای اندیشمندان در مورد روند انتقال قدرت نشان دهنده اجماع نسبی بر سر افول تدریجی جایگاه آمریکا در نظام بین الملل می‌باشد (چگنی، ۱۳۹۲: ۷۵)، والرشتاین در کتاب خود به نام افول آمریکا، آمریکا در جهانی پر آشوب به پایان یافتن دوران نظام بین الملل آمریکایی اشاره می‌کند، (والرشتاین، ۱۳۹۴: ۸۱) پل کندی از افول نسبی اقتصاد آمریکا به دلیل افزایش هزینه‌های نظامی و گسترش رویه‌های امپریالیستی آن‌ها و وجه می‌کند (کندی، ۱۳۹۵: ۲۰۴) جان ایکنبری، در مقاله‌ای با

^۱ - بیانات مقام معظم ره‌آیت الله خامنه‌ای در دیدار با اعضای خبرگان رهبری ۱۳/۶/۱۳۹۳

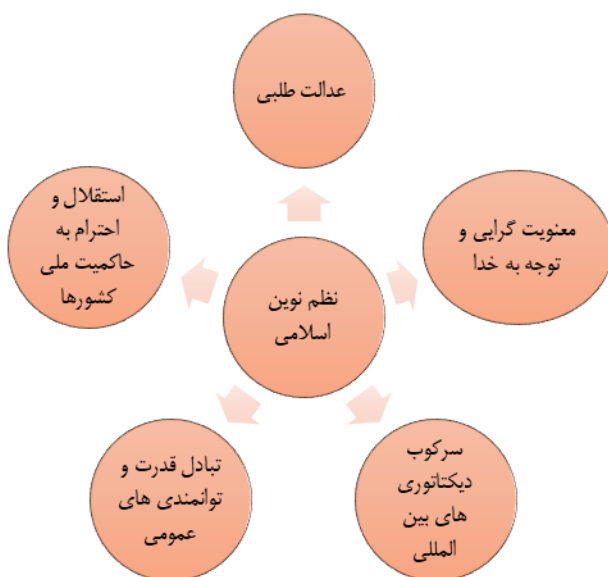
عنوان ظهور چین و آینده غرب، به تغییر قدرت جهانی اشاره کرده است. او معتقد است تغییر قدرت جهانی و افول قدرت آمریکا و تغییر نظام تک قطبی در جریان است (Ikenberry, 2008: 32) در همین راستا می توان نظریه جهان چند قطبی ریچارد هاس (Hass, 2008: 69)، تا تغییرات در نظام بین الملل و ظهور قدرت های جدید فرید زکریا (zakaria, 2008: 51) و دیدگاه های والتز در خصوص موازنه قدرت را مورد نظر داشت. بنابراین در وضعیت کنونی نظام بین الملل از حیث ساختار قدرت در حال گذار است، بر اساس نظر بریچ دوران گذار مرحله ای موقتی است که طی آن یک نظام یا ساختار بین المللی از بین رفته و هنوز نظام و ساختار جدیدی جایگزین آن نشده است. این مرحله با وجود آن که فاقد زمان معینی می باشد، در نهایت به یک ساختار جدید منتهی میشود. (Bridges, 1997: 308) تفاوت عمده ای که دوران گذار با دوران های تثبیت نظام دارد، در این است که در دوران «تثبیت و استقرار نظام، بازیگران خود را تابعی از نظام بین الملل می دانند و در چارچوبه ی قانونمندی آن نظام به تعامل با یکدیگر می پردازند، در حالی که در دوران گذار هر بازیگری سعی می کند نظام بین الملل را بر اساس تمایلات و خواسته های خود شکل دهد. (اسمعیلی و ارغوانی، ۱۳۹۲: ۱۷۰) به عبارت دیگر، در این دوره نظام بین الملل تابع بازیگران اصلی در صحنه ی روابط بین الملل می باشد. دوران گذار در نظریه نظام انقلابی با مفهوم پیچ تاریخی و شکل گیری نظم نوین اسلامی صورت بندی می شود. نگاه به اوضاع سیاسی جهان و منطقه نشان میدهد که ما در مقطع حساسی هستیم؛ به معنای واقعی کلمه، امروز یک پیچ تاریخی است.^۱ پیچ تاریخی کنونی حاکی از تحولاتی است که آینده ی هندسه نوین جهانی را رقم خواهد زد، مهم ترین مولفه این نظم جدید، بر هم ریختن نمودار و هندسه نظم موجود و ایجاد نظم نوین مطابق معماری

^۱ - بیانات آیت الله خامنه در جمع مسئولان نظام ۱۳۹۳/۴/۱۶

جدید است. مفهوم پیچ تاریخی به این مسئله اشاره دارد که در شرایط تغییرات ساختاری و در حال گذار بودن نظام بین الملل بازیگران دولتی و غیر دولتی و مجموعه های هویتی می توانند در شکل گیری نظم جدید ساختار بین الملل نقش موثری ایفا کنند. بر همین اساس آیت الله خامنه ای در راستای تدوین گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی سوال محوری را به این ترتیب مطرح کردند که: ((در نظم جدید عالم، جایگاه اسلام، جایگاه جمهوری اسلامی، جایگاه کشور مهم ما ایران کجا خواهد بود؟ این را میتوانیم فکر کنیم، پیشینی کنیم، در راه آن حرکت کنیم)) .

(Rezaei,2007:302) نظام جمهوری اسلامی ایران، بر اساس دیدگاه و بیانات مقام معظم رهبری، مؤثر در این هندسه ی نوین جهانی است. در واقع در این شرایط، چنانچه گفتمان اسلام خواهی با محوریت ایران نتواند سهم و جایگاه خود از آینده ی جهان را حفظ و تثبیت کند، و نتواند شرایط حساس و این پیچ تاریخی را درک کند، ده ها سال و شاید بتوان گفت قرن ها عقب خواهد افتاد. در حال حاضر نیز تلاش رهبرانقلاب این است که جهان اسلام را به این آگاهی برسانند که چنانچه نتوانند در این موقعیت سرنوشت ساز این گذار را درک کنند و به اتحاد و ائتلاف دست یابند دقیقاً گرفتار آسیبی خواهند شد که در جنگ های جهانی اول و دوم دچار آن شدند؛ یعنی شکل گری نظامی که در آن مسلمانان جایگاهی نداشتند اما در این شرایط پیچ تاریخی بازیگرانی می توانند به ایفای نقش بپردازند که از مولفه های ساختاری برخوردار باشند(چگنی، ۱۳۹۲: ۸۵) نظام انقلابی در این زمینه از قابلیت های فکری و نرم افزاری و همچنین سخت افزاری مناسبی برخوردار است. به نظر می رسد که در تمدن نوین اسلامی و در کانون آن گفتمان انقلاب اسلامی ضمن تجدید نظر در مناسبات قدرت و هژمونی موجود در نظام بین الملل مفصل بندی نوینی را از قدرت و حکمرانی تحت لوای آموزه های اسلامی طرح کرده است.(دانش نیا، ۱۳۸۳: ۹۶) از دیدگاه گفتمان نظریه نظام انقلابی سامان کنونی نظام بین الملل ناعادلانه بوده و برجسته ترین رسالت جمهوری اسلامی ایران تلاش برای

برپایی یک ساختار نوین جهانی برپایه عدالت و احترام متقابل است و در این مسیر به هیچ عنوان در برابر ابر قدرت ها کوتاه نخواهد آمد. ویژگی های نظم نوین اسلامی و ساختار نظام بین الملل مطلوب از نظرگاه گفتمان مورد بررسی مبتنی بر ویژگی های عدالت، معنویت گرایی و توجه به خدا، سرکوب دیکتاتوری های بین المللی، تبادل قدرت و توانایی های عمومی صورت بندی می شود.

ویژگی های نظام بین الملل مطلوب (نظم نوین اسلامی) در گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی

۴- کنش گر استراتژیک :

دال کنشگری استراتژیک به مدل دولتی یا نظام انقلابی اشاره می کند که در سیاست خارجی خود نه کارگزار گرای محض و نه مغلوب ساختارها است به عبارت بهتر نه سوژه خودمختار و نه سوژه در بند ابژه. دولت هایی که سیاست خارجی خود را مبتنی بر ساختارگرایی محض و سوژه مقید به ابژه قرار می دهند اقدامات آنها در نظام بین الملل واکنشی است اما در سیاست خارجی نظام انقلابی کنشگری استراتژیک معیار است. در سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی سیاست خارجی مبتنی بر

گزینش هدفمند است دولت منفعلانه و واکنشی عمل نمی‌کند بلکه کنشگری است که با در نظر گرفتن محدودیت‌های ساختاری سازگارترین موضع و اقدام را براساس افق فکری خود اتخاذ می‌کند. به منظور تاکید بر ماهیت استراتژیک کنش، این رویکرد می‌پذیرد که کارگزاران از بستری که در آن قرار می‌گیرند، تصوراتی معین دارند و با گزینش از میان گزینه‌های ممکن، کنش خود را آگاهانه با این بستر سازگار می‌کنند. استراتژی عبارت است از رفتار نیت‌مند معطوف به محیطی که رفتار در چهارچوب آن شکل می‌گیرد. (های، ۱۳۹۰: ۲۱۳)

مشخص‌ترین واژه برای بیان کنشگری استراتژیک در بیان آیت‌الله خامنه‌ای در قالب مفهوم نرمش قهرمانانه طرح شده است. معنای دیگر ویژگی یا مهارت دیپلماتیک استفاده به‌موقع و به‌جا از انعطاف و اقتدار نرمش قهرمانانه است که صلح امام حسن مجتبی علیه‌السلام پرشکوه‌ترین نمونه تاریخی آن به شمار می‌رود.^۱ ما تعبیر نرمش قهرمانانه را به کار بردیم؛ یک عده‌ای آن را به معنی دست برداشتن از آرمانها و هدفهای نظام اسلامی معنا کردند؛ بعضی از دشمنان هم همین را مستمسکی قرار دادند برای اینکه نظام اسلامی را به عقب‌نشینی از اصول خودش متهم کنند؛ اینها خلاف بود، اینها بدفهمی است. نرمش قهرمانانه به معنای مانور هنرمندانه برای دست یافتن به مقصود است.^۲ لذا نرمش قهرمانانه به بیانی دیگر درک شرایط و محدودیت‌های ساختاری در نظام بین‌الملل از یک‌سو و از سوی دیگر طراحی کنشگری در همین ساختار مبتنی بر ابتکار عمل و قدرت است و پشتوانه آن استحکام ساخت درونی قدرت در نظام می‌باشد. نرمش قهرمانانه را بر این اساس می‌توان نوعی ابتکار استراتژیک دانست که نمی‌گذارد دشمنان اسلام ما را در صحنه‌های بین‌المللی غافل نموده و

^۱ - بیانات آیت الله خامنه‌ای در دیدار مسئولان وزارت خارجه و سفرا و رؤسای نمایندگی‌های جمهوری اسلامی ایران در خراج از کشور ۱۳۹۲/۵/۲۲

^۲ - بیانات آیت الله خامنه‌ای در دیدار پنجاه هزار فرمانده بسیج سراسر کشور ۱۳۹۲/۸/۲۹

به انفعال بکشاند و در عوض موجب اتخاذ دیپلماسی پویا و فعال از طرف جمهوری اسلامی یاران می گردد. لذا در این رویکرد سیاست خارجی نظام انقلابی ضمن توجه به واقع گرایی و شناخت محدودیت ها و اقتضائات نظام بین الملل توجه کند و از سویی دیگر از آرمان های خود کوتاه نیامده و منطبق با واقعیت ها سیاستگذاری های مناسب برای نیل به اهداف را طراحی کند. مثلث مفهومی عزت، حکمت، مصلحت را در همین چارچوب می توان مورد تحلیل قرار داد. سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی مبتنی بر سیاست عزتمندانه، حکیمانه و مبتنی بر عقلانیت و نهایتاً مصلحت جویانه و در چارچوب منافع ملی و افزایش مولفه های قدرت درک و طراحی می شود.

مفصل بندی گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی

هویت یابی و تثبیت معانی گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی :

غیریت سازی در تحلیل گفتمان مشخص کننده مرزهای هویتی یک گفتمان بوده و اساساً سازنده هویت و عامل انسجام گفتمانی است. بر این اساس گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی نیز

برای تثبیت نظام معانی و ایجاد هویت مورد نظر خود به غیریت سازی نیازمند است. در این گام موضوع برجسته‌سازی و حاشیه رانی در فرآیند تثبیت معانی گفتمان اهمیت بالقوه‌ای دارد. گفتمان مورد بررسی در این مقاله درصدد است تا با غیرت سازی با گفتمان سیاست خارجی رقیب مرزهای هویتی خود را شفاف کند در این جا گفتمان رقیب همان گفتمان سیاست خارجی نظام سلطه می‌باشد. سوال مهمی که در این قسمت به دنبال بررسی آن هستیم این است که گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی که طبیعتاً در گام دوم انقلاب اسلامی باید مورد توجه دستگاه‌های مسئول قرار گیرد چگونه توانسته در فضاهایی که گفتمان‌های متعددی در امر سیاست خارجی وجود دارد عمومیت یافته و به منزلت هژمونیک در تثبیت معانی دست یابد؟ به نظر می‌رسد که با ابزارهای مهمی که تحلیل گفتمان همچون غیریت سازی، برجسته‌سازی و حاشیه رانی، قابلیت اعتبار و در دسترس بودن به ما می‌دهد بتوانیم این مهم را تبیین کنیم. گفتمان سیاست خارجی نظام انقلابی با برخورداری از ویژگی اعتبار توانسته عمومیت یافته و هژمون شود و این امر با پیوند خوردن عناصر و مؤلفه‌های گفتمان سیاست خارجی نظام انقلابی با متون دینی و فقه سیاسی شیعه و همچنین آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران می‌باشد. فقه سیاسی با ساختن هویت اسلامی و مذهبی تعیین‌کننده مجموعه‌ای از قواعد و هنجارهایی است که نقش دهنده به سیاست خارجی ایران است اساساً ایدئولوژی اسلامی- شیعی یک تشکل گفتمانی متشکل از مفاهیم و مفروضه‌هایی است که درک حوادث و ساختارهای خارجی از طریق آن صورت می‌گیرد و بر کنش‌ها و واکنش‌ها و رفتارهای خارجی ایران تاثیر می‌گذارد (Cassels, 1996:27) و از آنجا که اسلام شیعه به‌عنوان یا به‌صورت رسمی ایدئولوژی سیاسی جمهوری اسلامی ایران تعیین شده است طبیعی است که الگوی سیاست خارجی آن نیز تابعی از فقه سیاسی و سنت‌های برخاسته از ترمینولوژی تاریخ اسلام باشد. (نقیب زاده، ۱۳۸۱: ۲۴۶) لذا هر گفتمانی که بتواند خود را به متن یعنی فقه سیاسی نزدیک‌تر کند از قابلیت اعتبار بیشتری در ذهن و

روح جامعه و انسان ایرانی برخوردار خواهد بود. گفتمان فوق با به‌کارگیری دال‌ها و مفاهیمی همچون جهاد کبیر، ضدیت با نظام سلطه و مقاومت گرامی حضور نیرومند فقه سیاسی را در خود نمایش می‌دهد. همان‌طور که در بخش‌های قبلی مقاله دیدیم هنجارهای دینی و فقهی از وزن و اعتبار ویژه‌ای در میان لایه‌های گفتمانی سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی برخوردار می‌باشد. مشروعیت تردید ناپذیر جهاد در فقه اسلامی چاره‌ای باقی نمی‌گذارد که سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی که نظامی اسلامی است بر پایه اندیشه ملهم از قانون جهاد پایه‌ریزی و شالوده‌پردازی شود. به‌عنوان نمونه دال جهاد کبیر منطبق بر آیه ۲۵ سوره مبارکه فرقان می‌باشد یا نفی سلطه‌گر و سلطه‌پذیر بر اساس قاعده فقهی نفی سیل و آیه ۱۴۱ سوره مبارکه نساء استنباط و تدوین گردیده‌است. لازم است توجه کنیم که گفتمان فوق‌الاشاره نه‌تنها قابلیت اعتبار را از فقه سیاسی می‌گیرد بلکه با اسناد و متون بالادستی از جمله قانون اساسی و برنامه‌های کلی نظام جمهوری اسلامی و سند چشم‌انداز بیست‌ساله و نهایتاً اندیشه‌های بنیان‌گذار انقلاب اسلامی امام خمینی (ره) نیز هم‌سویی دارد. بنابراین گفتمان سیاست خارجی نظریه نظامی انقلابی با بهره‌گیری از عناصر بینا گفتمانی و بینا متنی فقه سیاسی شیعه، اسناد بالادستی و قانون اساسی نظام جمهوری اسلامی ایران و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای که اسطوره‌ها و ذهنیت جامعه ایرانی را شکل داده‌اند اعتباری برای خود در عرصه عمومی و سیاست خارجی ایران فراهم آورد. در دنیایی که غالباً زیر سلطه نیروهای خارجی ویران‌گری بوده است که سعی داشته‌اند سایر نیروها را به انقیاد خود در آورند بهره‌گیری از فرهنگ سیاسی سنتی ایران یکی از ابزارهای مهم و لازم برای استمرار بقا محسوب می‌شود (فولر: ۱۳۷۲، ۵۶). فرهنگ سیاسی ایران و مذهب شیعه با یکدیگر پیوند ارگانیک داشته و هر دو مولفه می‌توانند زمینه لازم برای بازتولید زبان سیاسی مقاومت باشند (متقی و پوستین چی، ۱۳۹۰: ۱۰۳).

گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی همچنین با راهبرد برجسته سازی تلاش دارد تا معانی خود را تثبیت کند. در این میان با تاکید بر جهت گیری به سمت تامین منافع ملی و افزایش مؤلفه‌های قدرت و از سویی با طرد عناصر گفتمان رقیب که تهدیدات گوناگونی برای کشور فراهم آورده و منجر به عدم تامین منافع کشور می‌شود غیریت سازی می‌نماید. در این میان آیت‌الله خامنه‌ای با تاکید بر این که هزینه سازش از هزینه‌های مقاومت بیشتر است^۱ عرصه جدیدی برای هویت‌یابی گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی گشودند. این دیدگاه کاملاً با رویکردهای لیبرالی در سیاست خارجی غیریت سازی می‌نماید و با برجسته کردن دال مقاومت گرایی به طرد دال سازش و تردید در گفتمان رقیب هم می‌پردازد. اشاره رفت که در سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی به افزایش مؤلفه‌های قدرت و تامین منافع و امنیت ملی تاکید می‌شود و گفتمان رقیب را نافی موارد ذکر شده بیان می‌کند. جالب است بدانیم که دیدگاه از قابلیت تئوریک قوی هم سود می‌برد و منطبق بر تجربیات زیسته‌ی تاریخی هم می‌باشد. و مرشایم بر کتاب تراژدی سیاست قدرت‌های بزرگ می‌نویسد که یکی از استراتژی‌های قدرت‌های بزرگ این است که رقیب را در موقعیت فرسایش قرار دهد. (مرشایم، ۱۳۸۹: ۲۰۶) الگوی رفتاری گفتمان رقیب و مشخصاً آمریکا در راستای فرسایش و کنترل دیگر بازیگران مهم منطقه‌ای و بین‌المللی است و هر میزان یک بازیگر بین‌المللی درگیر فرسایش، عقب‌نشینی و سازش شود اشتهای نظام سلطه کمتر که نمی‌شود بلکه یک گام به جلو آمده و در نتیجه مشکلات مختلف برای کشور به وجود می‌آید. اما رویکرد ضدیت با نظام سلطه با افزایش مؤلفه‌های قدرت منجر به تامین منافع ملی می‌گردد. در همین راستا مفهوم جنگ اراده‌ها در نظریه نظام انقلابی برجسته می‌شود. جنگ جنگ اراده هاست. «در دنیا یک جنگ عظیم و یک چالش

^۱ - سخنرانی در جمع اقشار مختلف مردم به مناسبت رحلت امام خمینی (ره) ۱۳۹۸/۳/۱۴

بزرگ برپاست؛ جنگ توپ و تفنگ نیست، اما جنگ اراده‌ها و عزم‌ها و سیاست‌ها و تدبیرهاست». دال تعامل گرایی ضد نظام سلطه ضمن هماهنگی با نقش ملی انقلاب اسلامی در نظام بین الملل منجر به تامین امنیت هویتی یا هستی شناختی نظام جمهوری اسلامی ایران خواهد شد. (آرزمی و متقی، ۱۳۹۳: ۱۴). در نهایت می‌توان چنین استدلال کرد که یکی از قابلیت‌هایی که امکان تثبیت معنا و هژمون شدن گفتمان را فراهم می‌کند قابلیت دسترسی است وقتی یک گفتمان بتواند در شرایط آشفتگی و از جا شدگی خود را به‌عنوان ارمغان آور نظم جدید در دسترس قرار دهد. در دسترس قرار گرفتن گفتمان، نیازمند عوامل سیاسی، شبکه تولید و توزیع گفتمان و منابع زبانی است. گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی از طریق بیانات و سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای، رسانه‌ها و فضای مجازی و سایر عاملان سیاسی از جمله نخبگان و روشن‌فکران، دانشجویان و جریان‌های سیاسی بازتولید شده و در دسترس قرار می‌گیرد.

نتیجه گیری:

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به‌عنوان یک سند راهبردی و آینده پژوهانه که هم‌زمان با چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران توسط آیت‌الله خامنه‌ای خطاب به مردم ایران منتشر شد حاوی نکات، مضامین و مفهوم پرده پردازی‌های مهمی است که توجه به آن نیازمند یک همت و تلاش بین رشته‌ای می‌باشد. در این میان طرح مفهوم نظریه نظام انقلابی فصل جدیدی از پژوهش‌ها را فراروی اندیشمندان و محققان حوزه علوم سیاسی و همین‌طور جامعه‌شناسی سیاسی فرا گشود. اساساً نظریه نظام انقلابی که تلفیق دو مفهوم به‌ظاهر متناقض نمای نظام یا سیستم و انقلاب می‌باشد از ابداعات اندیشه‌ای و تئوریکی رهبر انقلاب است که از نظریه‌های سیاسی مطرح در این حوزه شالوده‌شکنی نموده و در آن از همزیستی نظام‌واره گی و تفکر انقلابی یا جوشش انقلابی و نظم سیاسی و اجتماعی

در کنار یکدیگر صورت‌بندی می‌شود و نگاهی فرایندی به انقلاب دارد که نقطه آغاز آن انقلاب اسلامی و حرکت آن به سمت تمدن‌سازی و تحقق تمدن نوین اسلامی می‌باشد. از طرفی همان‌طور که می‌دانیم فهم سیاست خارجی ایران در دوران پس‌از انقلاب همواره یکی از دغدغه‌های پژوهشگران و محققان این حوزه بوده‌است تا جایی که بحث از شکل‌گیری شیفت پارادایمی و تحول در سیاست خارجی ایران در دوران پس‌از انقلاب نسبت به دوران قبلی از انقلاب صحت می‌شود.

در مقاله‌ای که نگاشته شد تلاش کردیم تا در ادامه تلاش‌ها برای فهم سیاست خارجی ایران پس‌از انقلاب به درک و تبیین دقیق از سیاست خارجی در نظریه نظام انقلابی به عبارتی دیگر تبیینی گفتمانی از سیاست خارجی در نظریه نظام انقلابی دست پیدا بکنیم.

بر این اساس در ابتدا با بررسی نظریه گفتمان لاکلا و موفه مفاهیم و جعبه ابزارهای مفهومی که در این دیدگاه وجود دارد از جمله مفصل‌بندی دال مرکزی برجسته‌سازی و حاشیه‌رانی و دیگر مفاهیم اساسی که می‌توانست ما را در پاسخ به سوالات مقاله راهنمایی کند تحلیل نموده و تلاش کردیم تا سازه‌های تئوریک مقاله را ایجاد کنیم.

براساس بررسی‌های صورت‌گرفته و بررسی اسناد و متون مرتبط و از جمله بیانات و سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای به‌عنوان مبدع نظریه نظام انقلابی و همچنین اثرگذاری‌های ایشان در تصمیم‌گیری‌های سیاست خارجی براساس قانون اساسی، به این نتیجه رسیدیم که تعامل‌گرایی ضدنظام سلطه دال مرکزی و ستون خیمه گفتمان سیاست خارجی در نظریه نظام انقلابی است که بر اساس آن دیدیم که در نظام بین‌الملل با ساختاری روبرو هستیم که یک قطب آن نظام سلطه هست و قطب دیگر آن جبهه ضدنظام سلطه. نظام سلطه یعنی کشورهایی که سلطه‌گرند و کشورهایی که سلطه را می‌پذیرند و

در ایجاد این ساختار ظالمانه نقش دارند و از سوی دیگر کشورهای ضدنظام سلطه قرار دارند در تعامل گرای ضدنظام سلطه ضمن نفی سلطه‌گری تعامل‌گرایی نیز مورد توجه خواهد بود طبیعی است تعامل‌گرایی با هر فرد جریان جنبش و دولتی که مخالف استکبار جهانی و نظام سلطه باشد شکل خواهد گرفت و طیف‌های تعاملی در سطوح بین‌المللی منطقه‌ای و فراملی و فروملی می‌تواند وجود داشته باشد. همچنین کنشگری استراتژیک و رفتاری عقلانی و مبتنی بر نرمش قهرمانانه به بیانی دیگر درک شرایط و محدودیت‌های ساختاری در نظام بین‌الملل از یک‌سو و از سوی دیگر طراحی کنشگری در همین ساختار مبتنی بر ابتکار عمل و قدرت، جهاد کبیر یعنی عدم تبعیت از دشمن به‌عنوان رکن اساسی در انقلابی‌گری و انقلابی ماندن، پارادایم کربلا و تاسی به راهبرد کل‌یوم عاشورا و کل ارض کربلا، مقاومت‌گرایی پویای برخاسته از این پارادایم و نهایتاً تحول در نظم و ساختار نظام بین‌الملل، نظام بین‌المللی که در حال گذار است و در نظریه نظام انقلابی این وضعیت به پیچ تاریخی تعبیر می‌شود و صورت‌بندی نظم نوین اسلامی با ویژگی‌های اساسی همچون معنویت‌گرایی و عدالت‌طلبی از محورهای اساسی مفصل‌بندی‌گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی می‌باشد. تاکید بر عناصر بینامتنی و بیناگفتمان‌یفقه سیاسی شیعه، اسناد بالادستی و قانون اساسی نظام جمهوری اسلامی ایران و اندیشه‌های امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای که اسطوره‌ها و ذهنیت جامعه ایرانی را شکل داده‌اند توانسته اعتباری برای گفتمان مورد بررسی در عرصه عمومی و سیاست خارجی ایران فراهم آورد. گفتمان سیاست خارجی نظریه نظام انقلابی از طریق بیانات و سخنرانی‌های آیت‌الله خامنه‌ای، رسانه‌ها و فضای مجازی و سایر عوامل سیاسی از جمله نخبگان و روشن‌فکران، دانشجویان و جریان‌های سیاسی بازتولید شده و در دسترس قرار گرفته

است. نهایتاً سیاست خارجی در نظام انقلابی مبتنی بر عقلانیت بوده و ضمن هماهنگی با روح انسان ایرانی و فرهنگ سیاسی شیعه‌تامین منافع ملی و افزایش مولفه‌های قدرت نظام جمهوری اسلامی ایران را مطمح نظر دارد.

کتابنامه

قرآن کریم

- ارغوانی، پیر سلامی، فریبرز، اسمعیلی، مرتضی. (۱۳۹۲)، نظام بین‌المللی در حال گذار و روابط دوجانبه‌ی آمریکا و چین، مجله سیاست دفاعی.
- آرمی، علی، متقی، ابراهیم. (۱۳۹۳). گفتمان سیاست خارجی دهه چهارم انقلاب اسلامی از منظر تئوری سازه‌انگاری، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی.
- آشوری، داریوش. (۱۳۸۴)، فرهنگ علوم انسانی، تهران: نشر مرکز.
- آقاگل‌زاده، فردوس. (۱۳۸۵)، تحلیل انتقادی گفتمان، تهران: نشر علمی و فرهنگی.
- ایگلتن، تری. (۱۳۸۱). درآمدی بر ایدئولوژی، ترجمه اکبر معصوم بیگی، تهران: آگه
- بهروز لک، غلامرضا. (۱۳۸۶)، کاربرد تحلیل‌های گفتمانی در مطالعات سیاسی اسلامی؛ در روش‌شناسی مطالعات سیاسی اسلام، تهران: دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.
- پوستین چی، زهره، متقی، ابراهیم. (۱۳۹۰)، زبان سیاسی مقاومت اسلامی در سیاست بین‌الملل، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل.
- تاجیک، محمدرضا. (۱۳۸۳)، گفتمان سیاست خارجی؛ عرصه فقدان تصمیم و تدبیر، تهران: نشر فرهنگ گفتمان
- تاجیک، محمدرضا، روزخوش، محمد. (۱۳۸۷)، بررسی نهمین دوره انتخابات ریاست‌جمهوری ایران از منظر تحلیل گفتمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- جعفری، علی‌اکبر، جانباز، دیان. (۱۳۹۵)، تنوع گفتمانی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و وجوه دیپلماسی نوین هسته‌ای، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست.
- چگنی زاده، غلامعلی. (۱۳۹۲)، ایران جهان اسلام و تغییر در هندسه قدرت بین‌المللی، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست.

- خلیجی، عباس. (۱۳۸۶)، ناسازه‌های نظری و ناکامی سیاسی گفتمان اصلاح‌طلبی (۱۳۸۴-۱۳۷۶)، پایان‌نامه دکتری علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- دانش‌نیا، فرهاد. (۱۳۹۶)، چشم‌انداز جایگاه تمدن نوین اسلامی در شکل‌گیری نظم پساژمونی در اقتصاد سیاسی جهانی، فصلنامه آینده‌پژوهی ایران.
- رضایی پناه، امیر، حاجی یوسفی، امیرمحمد. (۱۳۹۹)، مبانی عمل‌گرایانه اندیشه موعودگرایی در گفتمان سیاست خارجی امام‌خمينی(ره). فصلنامه متین.
- سرپرست‌سادات، سید ابراهیم. (۱۳۸۹)، جامعه‌پردازی در گام دوم انقلاب اسلامی با نظریه نظام انقلابی، فصلنامه نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان.
- سلطانی، سیدعلی اصغر. (۱۳۸۳)، تحلیل گفتمان به‌مثابه نظریه و روش، فصلنامه علوم سیاسی.
- قادری کنگاوری، روح‌الله. (۱۳۹۹)، نظریه نظم نوین انقلابی در روابط بین‌الملل مبتنی بر گفتمان مقاومت و دیپلماسی نهضتی، دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی، مکتب شهید سلیمانی الگوی تربیت مدیران جهادی تمدن‌ساز.
- فولر، گراهام. (۱۳۷۹)، قبله عالم؛ ژئوپلتیک ایران، ترجمه عباس مخبر، تهران: نشر مرکز.
- قادری کنگاوری، روح‌الله. (۱۳۹۴)، نظریه مقاومت و نظریه‌های غربی روابط بین‌الملل، تهران: نشر مخاطب.
- قادری کنگاوری، روح‌الله، (۱۳۹۸)، مقاومت و دیپلماسی نهضتی؛ تحولات، فرصت‌ها و چالش‌ها، تهران: دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام.
- کچوینیان، حسین. (۱۳۸۶)، تطورات گفتمان‌های هویتی در ایران؛ ایرانی در کشاکش با تجدد و مابعد تجدد، تهران: نشر نی.
- کسرای، محمد سالار، شیرازی، علی پوزش، (۱۳۸۸)، نظریه گفتمان لاکلا و موفه ابزار کارآمد در فهم و تبیین پدیده‌های سیاسی، فصلنامه سیاست.
- کندی، پل. (۱۳۹۴). ظهور و سقوط قدرت‌های بزرگ، ترجمه محمد قائد، ناصر موفقیان و اکبر تبریزی، تهران: علمی فرهنگی.
- مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۹۷)، از گفتمان انقلاب اسلامی تا گفتمان سیاست خارجی جمهوری اسلامی، فصلنامه سیاست خارجی.

- مارش، دیوید، استوکر، جری. (۱۳۹۴)، روش و نظریه در علوم سیاسی، ترجمه امیر محمد حاجی یوسفی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- محمدی، منوچهر، مولانا، حمید. (۱۳۸۷)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دولت احمدی‌نژاد، تهران: نشر دادگستر.
- مرشایمر، جان. (۱۳۸۹)، تراژدی سیاست قدرت‌های بزرگ، ترجمه غلامعلی چگنی زاده، تهران: وزارت امور خارجه.
- موسوی، سیدعلی. (۱۳۸۴)، اسلام، سنت، دولت مدرن، تهران: نشر نی.
- نامدار، مظفر، ضمیریان، محمدحسین. (۱۳۹۰)، مقام معظم رهبری و نظریه‌ی ساختار روابط بین‌الملل در سیاست‌گذاری خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی
- نقیب زاده، احمد. (۱۳۸۱). تأثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران: وزارت امور خارجه.
- واعظی دهنوی، عباس. (۱۳۹۱)، مبانی سیاست خارجی در اندیشه مقام معظم رهبری، فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر.
- والرشتاین، ایمانوئل. اظهار (۱۳۹۴)، افول قدرت آمریکا، ترجمه سیروس فیضی، تهران: مؤسسه فرهنگی هنری مرکز اسناد انقلاب اسلامی
- های، کالین. (۱۳۹۰)، درآمدی انتقادی بر تحلیل سیاسی، ترجمه احمد گل محمدی، تهران: نشر نی
- هوارث، دیوید. (۱۳۷۵) نظریه گفتمان، ترجمه سید علی اصغر سلطانی، فصلنامه علوم سیاسی

- Bridges, William (1997) Passages , Press Quality Progress.
- Cassels, A. (1996). Ideology and International Relations in the Modern world Democratic Politics. London: Verso
- Hansen, Lene. (2012). Discourse Analysis, Post-Structuralism, and Foreign Policy. In Steve Smith, Amelia Hadfield, and Tim Dunne, eds., Foreign Policy: Theories, Actors, Cases. Oxford: Oxford University Press.
- Harpham. G.G.(2002). Language Alone. The Critical Fetish Of Modernity, London.
- Hass, Richard N. (2008), "The Age of Nonpolarity: What Will Follow U.S.Dominance" Foreign Affairs.

- Ikenberry, John J.(2008), "The Rise of China and the Future of the West: the Liberal System Survive?" Foreign Affairs. Can
- Jorgensen, M & Phillips, L. (2002). Discourse Analysis as Theory and Method. London.
- Laclau, E, Mouffe, C. (1985). Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics. London: Verso.
- Rear. D&jones A. (2013) Discursive Struggle and Contested Signifiers in and Work Skills in Japan, Critical Policy the Arenas of Education Policy Studies, Routledge. Sage Publications
- Zakaria, Fareed. (2008), "The Future of American Power", Foreign Affairs.